

cselekvés irányával, és támogathatja a helyes célkitűző tevékenységet. Sőt, átsegítheti válságokon, holtpontokon. Szükség lehet rá, és a gyakorlat filozófiája, az igazi praxisfilozófia nem mondhat le arról a támogatásról, amit az érzelmek mozgósítása révén az emberi cselekvés nyerhet általa. De amennyire helytelen az elidegenült objektív tudat merőben logicista és faktualista szemlélete evvel az irracionális mozzanattal szemben, épp annyira hibás szemléletre vallana, ha e mozzanat növekedését és nagyarányú terjedését kívánnánk.

Hiszen az a pusztán tény, hogy szükség van rá, arra vall, hogy a társadalmi fejlődés nem akadálytalan, és a hitnek e pátosz és szenvedély formájában jelentkező megnyilatkozásaival kell az embernek a cselekvéshez átugrania az érvek repedéseit. Annak alapján, ahogy Németh László kifejtette, hogy a romantika nagy barátság-, szerelem-, hazakultusza „sok tekintetben már egy kapcsolat aszfixisia jele volt, az emberek erőltették, túlzottan csinálták a természetesen már bágádó viszonyokat”, annak alapján elmondható, hogy az alkotó, cselekvő tudományhoz ma még évszázadok óta szükséges pátosz is hiányról és akadályoztatottságról tanúskodik. A hitnek e logikán túli, hősi erőfeszítést tükröző mozzanatára egészen addig tart igényt a cselekvés, amíg a fejlődés kívánalmait nem képes megfelelően kielégíteni a történelem. Az akadálytalan, egyöntetű fejlődés persze távoli utópia, de az ésszerű kívánások közé tartozik, s a „Szent Lehet” legszebb ígérete. Ezért a magyar társadalom gyarapodására és mindnyájunk érdekében — megfelelő retorikával keresve a szót — azt kívánom, hogy bárcsak elveszítenék egyszer munkára hívó időszerűségüket Király István nemes pátosszal megírt, szenvedélytől áthatott tanulmányai, és szükségesből eszményivé válna az az érzelmi többlet, ami ma bátorítóan, biztatón, cselekvésre indítóan sugárzik belőlük. Hiszen célunk az akadálytalan, tiszta haladás, a teljes szabadság.

VÖRÖS LÁSZLÓ

A szegedi professzor

Király Istvánnak a szó legközvetlenebb értelmében nem voltam tanítványa a szegedi egyetemen. A tanrend-összeállítás rejtelméi úgy hozták, hogy évfolyamunkon mindig mások tartották az irodalmi foglalkozásokat. Hivatalosan előírt tanórán így nem találkoztam vele.

Paradoxonnak tűnhet, hogy az akkori egyetemi oktatók közül mégis ő volt rám a legnagyobb hatással, nemcsak műveivel, de egyéniségével is. Mert szerencsénkre nemcsak a kötelező órákon láthatták őt a hallgatók. Én a bölcsészkar egyik ifjúsági vezetőjeként kerestem meg többször is. Nehéz időket éltünk, két-három évvel az 1956-os tragédia után. Csalódottság, vívódás vagy közöny élt az egyetemisták jó részében. A mindennapi meggyőzés mellett fokozottan szükség volt a fásultságból kimozdító, felrázó nagy akciókra. Jó előadógárda gyűlt össze az akkori hallgatókból, Ady-műsort rendeztünk Király István bevezetőjével, Tóth Árpád-estet az ő előzetes tanácsaival; mindkétszer zsúfolt volt az Auditorium Maximum. Felgyülemlett kérdéseinkre nyilvános konzultációkon válaszolt, őszintén beszélve olyan dolgokról is, melyekről akkor hivatalból rosszat mondani, vagy legjobb esetben hallgatni volt szokás: József Attila és Illyés Gyula személyes viszonyáról, Németh László és Lukács György munkásságáról. Lukács tanulmányozására szólított bennünket akkor, amikor jóformán csak bírálni lehetett őt; élménybeszámolót tartott a Németh László társaságában tett szovjetunióbeli útról, elemezte az ebből az élménykörből fogant

Németh-drámát, 1959 őszén, pár nappal az írószövetség újjáalakulása után már tájékoztatta az érdeklődő hallgatókat a megújulás körülményeiről, a szövetség terveiről, várható munkájáról. Nem volt olyan tudományos diákköri ülés, amelyen ne vett volna részt, ráadásul számos dolgozat elkészültéhez adott már menet közben is értékes tanácsokat. És bizonyára sok mindent tett még ezen kívül is, amit most hamarjában nem tud felidézni az emlékezet.

Jól emlékszem viszont arra a kari tanácsülésre, amelyen újból és nagyon hevesen felvetődött, de éppen Király István példája nyomán remélhetőleg azóta is helyesen értelmeződött a szegedi bölcsészkar ma is meglévő, de akkor mindenesetre kiváltképpen feltűnő gondja: a Pestről lejáró oktatóké. Tarthatatlan, túrhetetlen helyzet, meg kell szüntetni ezt! — mondták az indulatosabbak; ám szerencsére akadtak olyan higgadtabbak és a valós tényeket ismerők is, akik elmondták, hogy a dolog nem ilyen egyszerű: mert például Király István az itt töltött másfél-két nap alatt jóval több és tartalmasabb munkát végez a tanszéken és a hallgatóság közt is, mint sok Szegeden lakó oktató egész héten át. Ez az érv még a legelfogultabbaknál is hatott, mert cáfolhatatlanul igaz volt. Pedig még nem is szoltam Király István szegedi munkásságának arról a részéről, ami hatásában messze túlsugárzott az egyetem falain: a stílusgyakorlatokról és ezek testet öltött eredményéről, az 1959-es szegedi antológiáról.

Kezdő bölcsészhallgatóként, az új és új benyomások forgatagában is egyik legnagyobb élményem volt, hogy — mint szemlélő — átéltem azt a reménykedő-aggódó, lelkes szócsatákkal, izgalmakkal teli légkört, amelyben a Szegedi Fialatok Antológiájának tervei kibontakoztak. A heves érvelésekben, feszülő indulatokban, tenni akarásban nézetek csaptak össze és tisztázódtak, míg kikristályosodott a szándék: húszegynéhány fiatal író és költő alkotásóvgya keresett magának teret, hogy az ellenforradalom után országosan fellendülő irodalmi élet szerves részeként Szeged is hallassa hangját. Ezek voltak a legendás kedd esték, a sokszor éjszakába nyúló stílusgyakorlatok, melyeknek vezetője — Kiss Lajos és Tóth Dezső társaságában — Király István volt.

A lázas készülődés eredményes lett, a szándék megvalósult. 1959-et írtunk, amikor a Király István és Kiss Lajos szerkesztette antológia megjelent. Tíz esztendővel később maga Király így vonta meg a stílusgyakorlatok legfőbb jelentőségét: ezek a viták mindenekelőtt azért voltak érdekesek és fontosak, mert a résztvevők „megérezték az irodalomban ott ható morális-emberi problémák különös súlyát, egyre növekvő jelentőségét; megérezték, hogy a szocializmus harcai során sokkal nagyobb hangsúlyt kell hogy kapjon a jövőben az építésnek ez az oldala: a személyiségteremtés, az embernevelés. Hisz egy tragédiákhoz vivő fejlődés mutatta, hogy nemcsak tulajdonviszonyokban lehet jelen a legyőzni akart múlt, de jelen lehet az, mint morális hagyatéék, mint korlátoltság, mint előítélet, és jelen lehet mint ostoba elfekvő szűkhorizontúság, önmagával eltelt igénytelenség. Egy történelmi megrázkódtatáshoz volt szükség ahhoz, hogy világosan lássék: nemcsak termelés mód átformálását kell hogy jelentse a szocializmus, de attól elválaszthatatlanul önmegvalósítást is; feladatot, igényt. Allandó parancsot a különbembségre, törekvést arra, hogy ne elégedjünk meg soha önmagunkkal, igyekezzünk több lenni, mint magunk. S a hajdani kedd estéken jelen volt ez az előrehajtó, igényt ébresztő kérlelhetetlenség; jelen volt az ifjúságra jellemző örök nemes szigor: a szárnyalni tudó s szárnyalni merő nagyra-törekvés.”

Nagyon jellemző, hogy a különbembség, az örök többretörés parancsát emeli ki itt is. Személyes találkozásainkon szintén ez áradt szavaiból. Mert az én KISZ-titkári látogatásaimat sohasem szűkítette le az éppen időszerű mozgalmi tennivalók megbeszélésére, nagyobb és általánosabb tanulságú dolgokra is mindig sor került. Ő mindvégig nagyon komolyan vette azt a marxi igazságot, hogy az igazi emberi gazdagság az anyagi javak bőségén túl „az ember teremtő hajlamainak abszolút kimunkálása, az emberi benső teljes kimunkálása”. Az egyéniség optimális kiteljesítése. Egyik legfőbb ellenségnek azért a szürkeséget, az igénytelenséget tartotta,

még politikai értelemben is rendkívül kártékonyak: „Politikai károkat is okozhat s okoz is nemegyszer az önző, szűk agyú emberi sekélyesség” — írta éppen Németh László Az utazásáról szóló kritikájában. Annak szellemében, ahogyan Lenin Hegelről szólva mondta, hogy „az okos idealizmus közelebb áll az okos materializmushoz, mint a buta materializmus” s annak szellemében, ahogy Lunacsarszkij írta: aki színvonal-talanul képviseli az eszmét, az lejáratja az eszmét.

Ez az állandó minőségigény ölt testet a *sapere aude!*, a „merd használni az eszed!” inspirációjában is, ami persze csakis akkor lehet hiteles, ha a másik oldalon a tanár nem éretlen, kioktatandó és lekezelendő szellemi kiskorúnak fogja fel a tanítványt, hanem elvileg egyenrangú partnernek. Az szintén nagy élményem volt, hogy Király István a mindennapjaiban, személyes magatartásában is érvényesítette az írásaiban sokszor hangsúlyozott felnőttség elvet, az ember — s egyebek közt az ifjúság — gyakorolását, amelynek tömeges térhódítása nélkül a szocialista demokrácia sem teljesebb ki igazán, pedig ez ma alapvető korparancs.

Paradoxonnal kezdtem, azzal is végzem: az én szememben Király István emberi nagyságát emeli az a tulajdonsága, ami első pillantásra gyengeség, valójában azonban hallatlanul nagy erény. Sütő András Csillag a máglyán című drámájában Szer-vét azt mondja egy helyen Fárelnek: csak egyszer tudnád kimondani: tévedtem, a lábad nyomát is megcsókolnánk. Nagyon sokan vannak ma is, akik szintén képtelenek ezt megtenni, pedig a szocialista demokrácia további kibontakozásának ez is fontos feltétele. Király Istvánban azt is becsülöm, hogy ki tudta és ki tudja mondani, ha kell: tévedtem. Am éppen ez jogositja fel a másik oldalon a termékeny, a marx-i értelemben vett kételkedésre. Marx két kedvenc jeligeje — „semmi, ami emberi, nem idegen tőlem”, „mindenben kételkedni kell”, ahol még a sorrend is nagyon fontos! — jellemzi az ő munkásságát is: a világ minél emberibbé tételének célja, s az ennek érdekében dolgozó, folyton újratörő, jobbító szándékú, a sablonossal soha meg nem elégedő, előrehajtó kételkedés jó egyensúlyban és kellő egységben van nála is, tudósként, pedagógusként és közéleti emberként egyaránt.

Sokat lehetne beszélni Király Istvánról, az irodalomtudósról is; arról, hogy mi mindent lehetett és lehet tanulni tőle a szakmában. De túl a szakmán és a tudományon, azt akartam kiemelni a hatvanévesen is nagyon fiatalos Király Istvánt köszöntve, ami számomra mindennekfölött vonzó benne: egy ügyszolgálat s ettől eltérhetetlenül a népszolgálat szép emberi példáját.

TARJÁN TAMÁS

A harmadik István

Néki kezesen szolgálatkész, tudós könyvek és rejtelmesen lélegző, bölcs növények között látom a hatvanéves Király Istvánt. Klasszikusok és örökzöldek között. Úgy, mint máskor. Ha otthonába vendég érkezik, a féltremnyi díszcserje-, pálma- és kaktuszdzsungel peremén várja a karosszék, s amíg a házigazda a szellemi ajzószereit — a teát, kávé, konyakot, kólát — az asztalra készíti, a mennyezetéig érő literatúrával nézhet farkasszemet. A rengeteg kötet közül bármelyik egy percnél rövidebb idő alatt jelentkezik, ha Király előszólítja; a növényzetet rajta kívül másnak tekintettel sem igen szabad bolygatnia. Az egyetemen, tanszéki szobájában nagycserényi díszkukorica (lehet, hogy más a neve) tövében áll a fotelja; könyvek-